

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

JAARRAPPORTAGE

Regeling Grote Projecten 2023

11 april 2024 | Dienst Analyse en Onderzoek | Commissie Rijksuitgaven

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. Grote Projecten in 2023	3
2. Verantwoording in 2023	4 - 8
2.1 Voortgangsrapporten	4
2.2 Accountantsrapporten	6
2.3 Behandeling rapporten grote projecten	7
2.4 Rapporteurs grote projecten	8
3. Ontwikkelingen grote projecten	9 - 10
Bijlagen	11 - 13
Bijlage 1. Overzicht budgetwaardes grote projecten	11
Bijlage 2. Overzicht voortgangs- en accountantsrapporten	12
Bijlage 3. Overzicht behandelwijze grote projecten	13

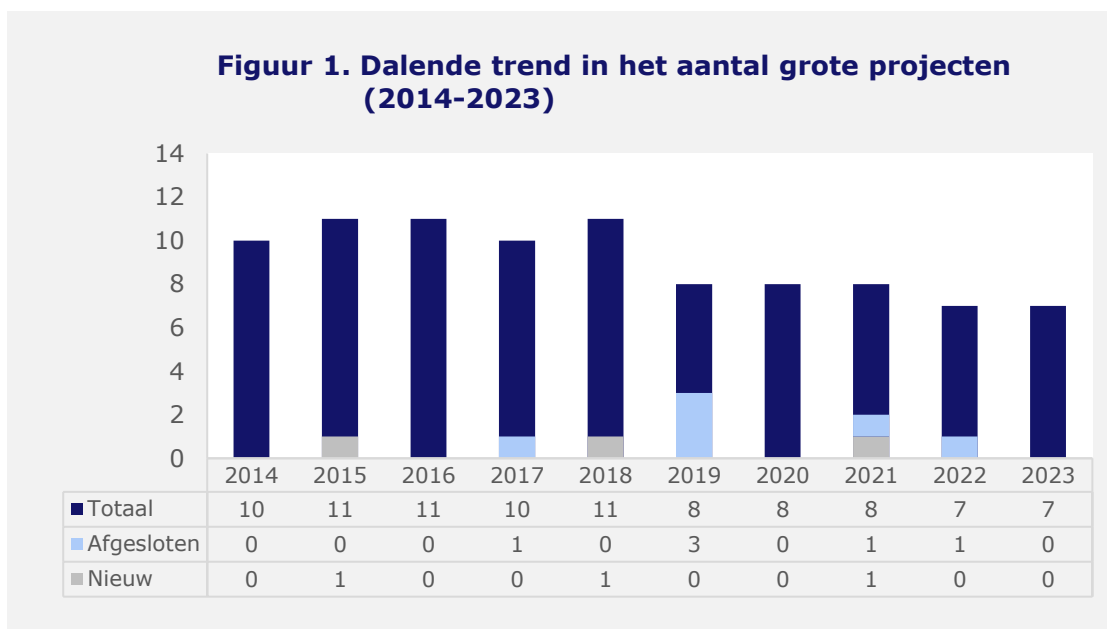
Inleiding

Artikel 21 van de [Regeling Grote Projecten](#) luidt:

"De commissie voor de Rijksuitgaven brengt jaarlijks op de derde woensdag in mei een verslag uit aan de Tweede Kamer over de werking en toepassing van deze regeling in het voorafgaande kalenderjaar."

In deze jaarrapportage geeft de commissie voor de Rijksuitgaven een overzicht van de werking en toepassing van de regeling over het kalenderjaar 2023. Ook enkele ontwikkelingen die zich na het kalenderjaar 2023 hebben voorgedaan, worden genoemd. Deze aanvullende informatie is actueel tot 2 april 2024.

De jaarrapportages over de kalenderjaren 2008 tot en met 2022 zijn te vinden in de Kamerstukken [26399](#), nr. 9 t/m 24. In figuur 1 is de ontwikkeling van het aantal grote projecten over de afgelopen 10 jaren zichtbaar. De laatste jaren is een dalend trend van het aantal grote projecten zichtbaar.

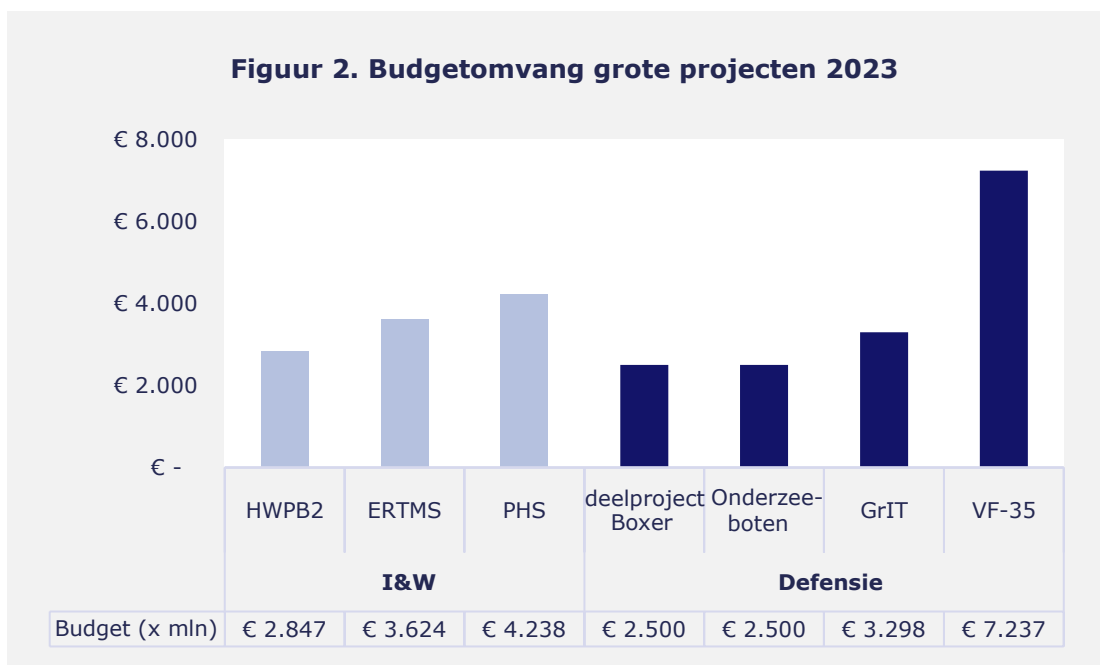

Bron: Tweede Kamer, bewerking Dienst Analyse en Onderzoek

1 Grote projecten in 2023

Eind 2022 waren volgens de jaarrapportage grote projecten 2022 zeven projecten in uitvoering (zie Kamerstuk [26399, nr. 24](#)). In 2023 zijn er geen grote projecten afgesloten of nieuwe projecten aangemerkt met de grootprojectstatus. Ultimo 2023 waren er **7 grote projecten** in uitvoering met een totale **budgetwaarde van ruim € 26 miljard**.

In figuur 2 zijn de budgetwaardes per project weergegeven. De grote projecten van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat bedragen ongeveer € 10,7 miljard. De grote projecten van het ministerie van Defensie bedragen ongeveer € 15,5 miljard. Voor het deelproject Boxer en het grote project Onderzeeboten heeft Defensie de geschatte uitgaven in een financiële bandbreedte van € 1 tot € 2,5 miljard vastgesteld. In het projectoverzicht wordt een indicatie van de budgetwaarde gegeven. Vanwege de vertrouwelijke aard van deze projecten zijn de gedetailleerde budgetten alleen voor de Kamerleden in te zien bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer.

Bron: Tweede Kamer, bewerking Dienst Analyse en Onderzoek

Meer informatie over de budgetwaardes van de grote projecten en de hyperlinks naar de onderliggende Kamerstukken zijn te vinden in **bijlage 1**.

2 Verantwoording in 2023

2.1 Voortgangsrapportages

In 2023 ontving de Tweede Kamer **10 voortgangsrapportages** op basis van de Regeling Grote Projecten, zoals weergegeven in figuur 3. Zes van de tien rapporten waren afkomstig van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), en vier waren ingediend door het ministerie van Defensie.

Bron: Tweede Kamer, bewerking Dienst Analyse en Onderzoek

Ministerie van I&W

Het ministerie van I&W heeft voor elk van haar drie grote projecten twee voortgangsrapporten ingediend waarbij de peildata 31 december 2022 en 30 juni 2023 waren.

Ministerie van Defensie

Voor drie grote projecten heeft het ministerie van Defensie vier voortgangsrapporten ingediend: één voor Onderzeeboten, één voor VF-35 en twee voor het grote project Grensverleggende IT (GrIT).

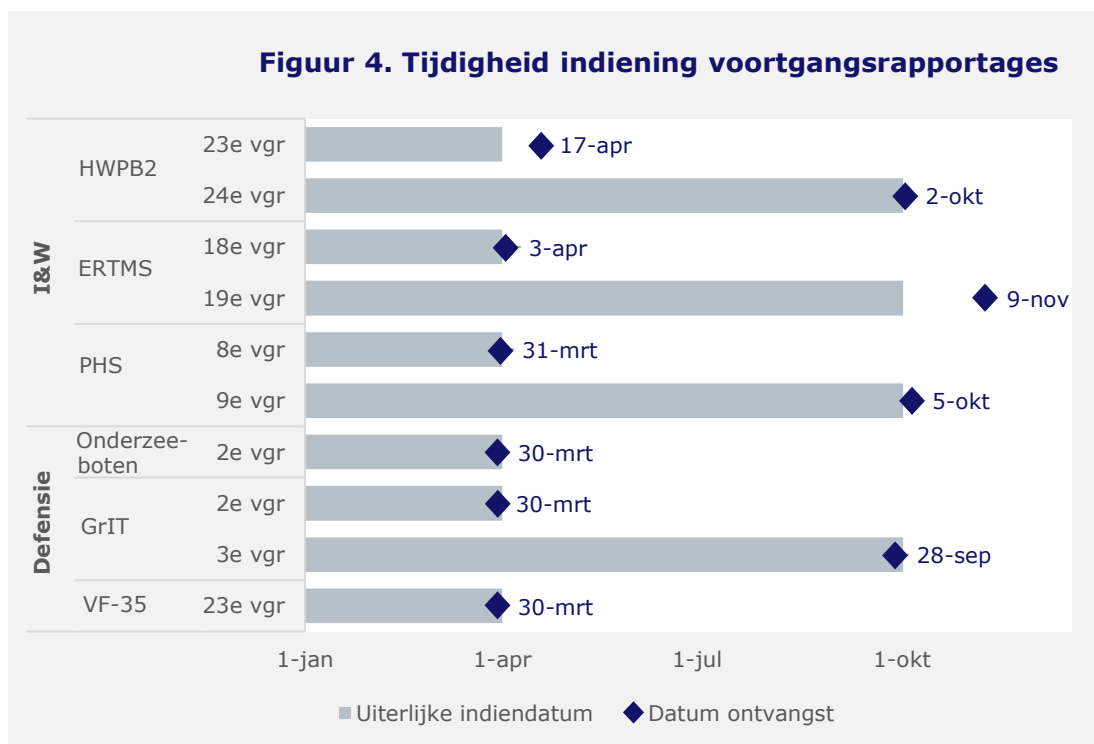
In 2022 heeft de Kamer geen voortgangsrapport ontvangen voor het project Verwerving F-35 (VF-35) vanwege een verzoek om uitstel van het ministerie van Defensie. In Kamerstuk [26488, nr. 472](#) vraagt het ministerie van Defensie om uitstel tot 31 maart 2023. De Kamer heeft het voortgangsrapport op 30 maart 2023 ontvangen (Kamerstuk [26488, nr. 473](#)).

Voor het grote project Pantservoertuigen, **deelproject Boxer**, wordt de Kamer niet meer via een afzonderlijke voortgangsrapportage geïnformeerd. De vaste commissie voor Defensie heeft in februari 2018 besloten af te zien van verdere voortgangsrapporten. De voortgang wordt inzichtelijk gemaakt via het jaarlijkse rapport [Defensie projectenoverzicht 2023](#).

Ontvangst en tijdigheid voortgangsrapportages

Volgens de Regeling Grote Projecten maken de commissie en de betreffende bewindspersoon afspraken over de frequentie en het tijdstip van verschijning van rapportages. Volgens de norm van de Regeling moeten deze rapportages **maximaal drie maanden na de peildatum** worden ingediend. Dit betekent dat de eerste voortgangsrapportage, met als peildatum 31 december 2022, voor 1 april 2023 bij de Kamer moet zijn ingediend, en de tweede voortgangsrapportage, met als peildatum 30 juni 2023, voor 1 oktober 2023 door de Kamer moet zijn ontvangen.

In figuur 4 worden de data getoond waarop de voortgangsrapportages daadwerkelijk zijn ingediend en of dit binnen de afgesproken termijn is gebeurd. De voortgangsrapportages van het ministerie van I&W zijn vijf van de zes keer niet op tijd ingediend. In één geval, bij het **project ERTMS**, is het rapport meer dan een maand na de uiterlijke indiendatum ingediend. De voortgangsrapporten van de projecten van Defensie zijn in alle gevallen op tijd ingediend.

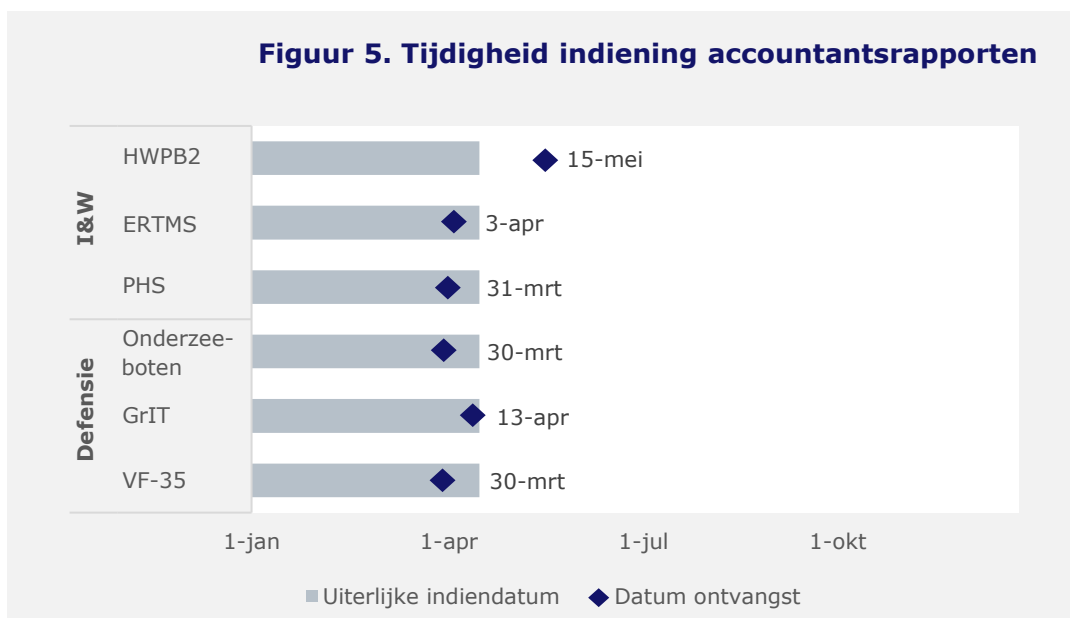
Bron: Tweede Kamer, bewerking Dienst Analyse en Onderzoek

2.2 Accountantsrapporten

Volgens artikel 13 van de Regeling Grote Projecten moeten voortgangsrapportages periodiek, minstens eenmaal per jaar, worden aangevuld met een accountantsrapport dat oordeelt over de kwaliteit en volledigheid van zowel financiële als niet-financiële informatie, alsook over de beheersing en het beheer van het project. Dit accountantsrapport moet als apart document naar de Tweede Kamer worden gestuurd, uiterlijk twee weken na publicatie van de betreffende voortgangsrapportage.

Conform deze regeling moeten de accountantsrapporten **binnen 3,5 maanden na de verslagperiode** aan de Kamer worden aangeboden. Dit houdt in dat de accountantsrapporten over 2022 voor 15 april 2023 bij de Kamer moeten zijn ingediend.

Figuur 5 toont de data waarop de accountantsrapporten daadwerkelijk zijn ingediend en of dit binnen de afgesproken termijn is gebeurd. In 2023 heeft de Tweede Kamer **6 accountantsrapporten** ontvangen voor de grote projecten, waarvan vijf rapporten op tijd zijn ingediend. Het accountantsrapport voor het **project HWBP-2** is echter een maand te laat ingediend door het ministerie van I&W.

Bron: Tweede Kamer, bewerking Dienst Analyse en Onderzoek

In **bijlage 2** is meer informatie te vinden over de voortgangsrapportages en de accountantsrapporten. Hierin zijn ook hyperlinks naar de onderliggende Kamerstukken opgenomen.

2.3 Behandeling rapporten grote projecten

De commissies kunnen voortgangsrapportages voor kennisgeving aannemen of ze behandelen door feitelijke vragen te stellen en of ze te agenderen voor een overleg. Dit kan bijvoorbeeld middels een commissiedebat, schriftelijk overleg of een wetgevingsoverleg. Ook kunnen zij zich verder laten informeren over de inhoud van het rapport middels een technische briefing.

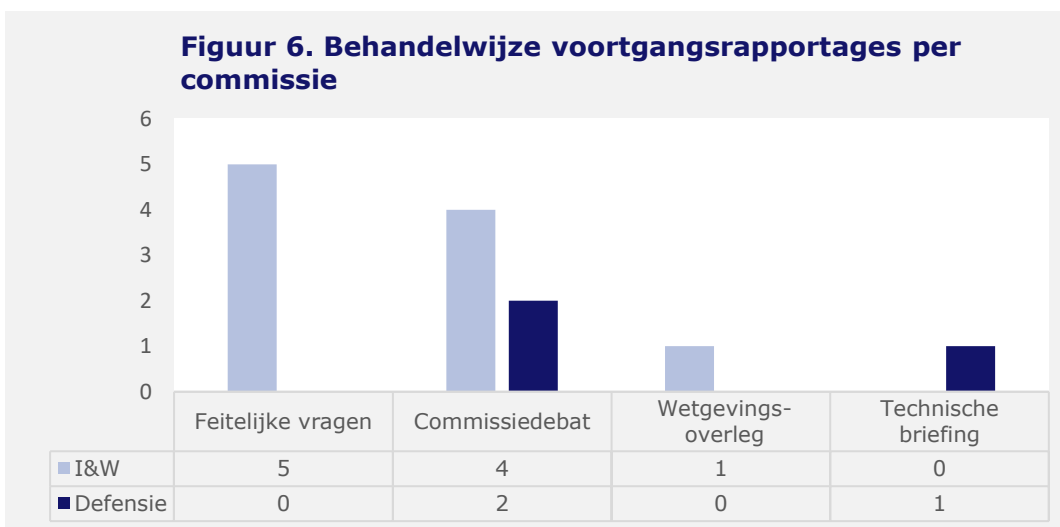
Alle voortgangsrapportages die in 2023 zijn ontvangen, zijn behandeld in een **commissiedebat** of een **wetgevingsoverleg**. In figuur 6 is de behandeling van de voortgangsrapporten (en accountantsrapporten) uitgesplitst per commissie.

Commissie voor I&W

De voortgangsrapportages van I&W zijn hoofdzakelijk behandeld door middel van een feitelijke vragenronde gecombineerd met een commissiedebat. Over vijf van de zes voortgangsrapportages zijn in 2023 **feitelijke vragen** gesteld. De twee voortgangsrapportages voor HWBP-2 zijn behandeld in het [commissiedebat Water](#) op 7 juni 2023 en in het [wetgevingsoverleg Water](#) op 29 januari 2024. De voortgangsrapporten van projecten European Railway Traffic Management System (ERTMS) en Programma Hoogfrequent Spoorvervoer (PHS) zijn gezamenlijk behandeld in het [commissiedebat Spoor](#) op 8 juni 2023.

Commissie voor Defensie

De commissie voor Defensie heeft geen gebruik gemaakt van de feitelijke vragenrondes. De voortgangsrapportages van de defensieprojecten Onderzeeboten, GrIT en VF-35 zijn gezamenlijk behandeld in het [Commissiedebat Materieel](#) op 19 april 2023. De derde voortgangsrapportage van project GrIT is behandeld middels een **technische briefing** op 7 maart 2024 en een [commissiedebat](#) op 12 maart 2024.

Bron: Tweede Kamer, Dienst Analyse en Onderzoek

In **bijlage 3** van dit rapport staat een volledig overzicht van de behandeling per voortgangsrapportage, met hyperlinks naar de onderliggende Kamerstukken.

2.4 Rapporteurs grote projecten in 2023

Grote project	Rapporteurs	Rapporteurs per fractie
HWBP2 Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma	(Geen)	VVD 3 D66 2 PVV 1 SGP 1
ERTMS European Railway Traffic Management System	 Van Ginneken (D66)	 Minhas (VVD)
PHS Programma Hoogfrequent Spoorvervoer	 Van Ginneken (D66)	
deelproject Boxer Pantservoertuigen	(Geen)	
Onderzeeboten	 Stoffer (SGP)	 Valstar (VVD)
GrIT Grensverleggende IT	 Van Weerdenburg (PVV)	 Valstar (VVD)
VF-35 Verwerving F-35	(Geen)	

3 Ontwikkelingen grote projecten

In 2023 hebben zich enkele ontwikkelingen voorgedaan in de grote projecten. Deze ontwikkelingen zijn hieronder beschreven, inclusief veranderingen die zich hebben voorgedaan na het kalenderjaar 2023. De informatie is bijgewerkt tot en met 2 april 2024.

Commissie Infrastructuur en Waterstaat (I&W)

Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2)

Het HWBP-2 omvat in totaal 87 projecten, waarvan er 86 zijn afgerond en weer voldoen aan de geldende veiligheidsnormen. Eén project, namelijk het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam, heeft echter **vertraging** opgelopen. Hierdoor wordt de voltooiing van het volledige HWBP-2 programma, oorspronkelijk gepland voor eind 2022, verschoven naar het **tweede kwartaal van 2027**. Omdat het HWBP-2 project grotendeels is afgerond, stemde de commissie begin 2023 ermee in dat de staf geen analyses meer maakt over de voortgang van het programma. De staf doet dit wel voor het Deltafonds en –programma in zijn geheel.

European Rail Traffic Management System (ERTMS)

Uit de meest recente raming in de 19e voortgangsrapportage blijkt dat de voortgang van het programma als geheel niet voldoende is. Als de mijlpalen ongewijzigd blijven, kunnen de kosten tot 2031 naar verwachting hoger uitvallen dan het beschikbare budget in deze periode, dat € 3,5 miljard bedraagt (prijsspeil 2022), met een geschatte overschrijding van € 1,5 miljard. Dit resulteert in een zeer **forse budgetspanning**. Het kabinet benadrukt dat er scherpe keuzes moeten worden gemaakt binnen het programma. ProRail voorziet dat de landelijke uitrol pas na 2050 zal zijn afgerond. De staatssecretaris heeft aangekondigd dat ze in 2024 een **bijgestelde aanpak** aan de Kamer zal voorleggen.

Programma Hoogfrequent Spoorvervoer (PHS)

De einddatum van het programma is verschoven van 2029 naar 2031. Uit de negende voortgangsrapportage blijkt dat medio 2023 het potentieel **tekort flink gestegen** is naar € 399 miljoen op een budget van circa 4,2 miljard, vooral door **prijstijgingen**. De komende periode worden keuzes voor een volgend kabinet voorbereid. De keuze tussen het inzetten van extra (reeds gereserveerd) budget of het heroverwegen van delen van de scope voorziet de staatssecretaris voor 2024.

Commissie Defensie

Pantservoertuigen, deelproject Boxer

De looptijd van het project is **verlengd** tot en met 2028, en het projectbudget is aangepast vanwege prijsindexering en de versterkingsmaatregelen uit de [Defensienota 2022](#). Als gevolg van de behoefte aan extra Boxers die is ontstaan door de Defensienota 2022, is de financiële marge van het **projectbudget uitgebreid** van € 0,25 – 1 miljard naar € 1 – 2,5 miljard.

Onderzeeboten

In de afgelopen maand, maart 2024, zijn er een aantal moties ingediend bij het debat over het bericht dat scheepsbouwer Damen een mega-order voor onderzeeboten dreigt mis te lopen. Alle moties zijn verworpen.

Kamerstuk	Onderwerp	Indiener	Datum indiening	Stemming
34225, nr. 51	Motie van het lid Eerdmans over een onderzoek naar mogelijke Franse spionage bij Saab in Zweden	B.J. Eerdmans (JA21)	13-03-2024	Verworpen. Voor: 53
34225, nr. 50	Motie van het lid Eerdmans over in de ministerraad van 15 maart afzien van besluitvorming over de aanschaf van onderzeeboten	B.J. Eerdmans (JA21)	13-03-2024	Verworpen. Voor: 56
34225, nr. 49	Motie van het lid Tuinman c.s. over de Auditdienst Rijk laten kijken naar de hardheid van de garanties voor de Nederlandse industrie	G.P. Tuinman (BBB)	13-03-2024	Verworpen. Voor: 56
34225, nr. 48	Motie van het lid Stoffer c.s. over het besluit over de gunning van onderzeeboten overlaten aan een volgend kabinet	C. Stoffer (SGP)	13-03-2024	Verworpen. Voor: 56

Grensverleggende IT (GrIT)

In 2022 werd het project GrIT geconfronteerd met personeelstekorten als gevolg van krapte op de arbeidsmarkt, wat leidde tot vertragingen in de planning. In 2023 heeft Defensie echter voldoende **personele capaciteit** toegewezen aan het GrIT-programma, waarbij het programma nu voorrang krijgt. Ook zijn er voldoende middelen beschikbaar gesteld voor grote IT-programma's, en de continuïteit van IT-dienstverlening is niet in het geding. De personele capaciteit voor GrIT is gegarandeerd tot ten minste het derde kwartaal van 2024.

Verwerving F-35 (VF-35)

Het VF-35 project loopt **volgens plan**. Dit jaar wordt de mijlpaal Full Operational Capability (FOC) verwacht, waarna de F-35 alle taken van de F-16 zal overnemen. De rapportage van het VF-35-project wordt in **2025 afgerond**, waarna de voortgang jaarlijks wordt gerapporteerd aan uw Kamer via het Defensie Projectenoverzicht (DPO) en de Defensiebegroting.

Bijlagen

Bijlage 1. Overzicht budgetwaardes grote projecten

Tabel 1 en 2 bieden een overzicht van de budgetten van de grote projecten in 2023. Voor de budgetwaardes is uitgegaan van de meest actuele peildatum, zoals vermeld in de (voortgangs)rapportages. Voor de defensieprojecten onderzeeboten en het deelproject Boxer is vanwege de vertrouwelijke aard van de projecten een indicatieve bandbreedte van de budgetwaardes vermeld.

Het grote **project Pantservoertuigen** omvat drie deelprojecten, namelijk de aanschaf van een klein pantserwielvoertuig (Fennek MRAT/AD), een infanteriegevechtsvoertuig (CV-90) en een groot pantserwielvoertuig (Boxer). De eerste twee deelprojecten zijn reeds afgerond en beoordeeld, waarbij de budgetten zijn vastgesteld.

In tabel 1 wordt alleen het budget voor het **deelproject Boxer** weergegeven. Het deelproject Fennek MRAT/AD, dat een budget van € 197,6 miljoen had, werd in 2011 voltooid na een evaluatie van het project (zie Kamerstuk [26396, nr. 90](#) van 29 december 2011). Het deelproject CV-90 werd afgerond na een evaluatie van het project in 2017 (zie Kamerstuk [26396, nr. 109](#) van 28 maart 2017).

Voor de financiering van de vervangende **onderzeeboot**capaciteit is een taakstellend levensduurkostenbudget voor investeringen plus exploitatie voor de levensduur van 30 jaar vastgesteld. Gedetailleerde informatie hierover is opgenomen in een vertrouwelijke brief (zie Kamerstuk [34 225, nr. 24](#)).

Tabel 1. Budget per grote project bij Defensie (bedragen x € mln.)

Commissie	Groot Project	Budget	Peildatum	Kamerstuk
DEF	Pantservoertuigen: deelproject Boxer	€ 2.500	15-08-2023	27830, nr. 374
DEF	Onderzeeboten	Meer dan € 2.500	13-12-2019	34225, nr. 24
DEF	Grensverleggende IT (GrIT)	€ 3.298	31-12-2023	35728, nr. 14
DEF	Verwerving F-35 (VF-35)	€ 7.237	31-12-2023	26488, nr. 476
Totaal		€ 15.535		

Bron: Tweede Kamer, Dienst Analyse en Onderzoek

Tabel 2. Budget per grote project bij Infrastructuur en Waterstaat (bedragen x € mln.)

Commissie	Groot Project	Budget	Peildatum	Kamerstuk
I&W	Hoogwater Beschermingsprogramma (HWBP-2)	€ 2.847	31-12-2023	32698, nr. 85
I&W	European Railway Traffic Management System (ERTMS)	€ 3.624	31-12-2022	33652, nr. 88
I&W	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer (PHS)	€ 4.238	30-06-2023	32404, nr. 119
Totaal		€ 10.709		

Bron: Tweede Kamer, bewerking Dienst Analyse en Onderzoek

Bijlage 2. Overzicht voortgangs- en accountantsrapporten

Tabel 3. Ontvangen voortgangs- en accountantsrapporten in 2023

	Kamer dossier	Groot project	Voortgangsrapporten (VGR)	Kamerstuk	Datum ontvangst
I&W	32698	HWPB2	23e VGR	32698, nr. 79	17-4-2023
			Accountantsrapport bij 23e VGR	32698, nr. 80	15-5-2023
I&W	33652	ERTMS	24e VGR	32698, nr. 82	2-10-2023
			18e VGR	33652, nr. 88	3-4-2023
			Accountantsrapport bij 18e VGR	33652, nr. 88-bijlage	3-4-2023
I&W	32404	PHS	19e VGR	33652, nr. 90	9-11-2023
			8e VGR	32404, nr. 117	31-3-2023
DEF	26396	Boxer	Accountantsrapport bij de 8e VGR	32404, nr. 117-bijlage	31-3-2023
			9e VGR	32404, nr. 119	5-10-2023
			Defensie Projectenoverzicht (DPO) 2023	27830, nr. 417	19-9-2023
DEF	34225	Onderzeeboten	2e VGR	34225, nr. 43	30-3-2023
			Accountantsrapport	34225, nr. 43-bijlage	30-3-2023
DEF	35728	GrIT	2e VGR	35728, nr. 9	30-3-2023
			Accountantsrapport bij 2 ^e VGR	35728, nr. 10	13-4-2023
DEF	26488	VF-35	3e VGR	35728, nr. 11	28-9-2023
			23e VGR	26488, nr. 473	30-3-2023
				26488, nr. 473-bijlage	30-3-2023

Bron: Tweede Kamer, Dienst Analyse en Onderzoek

Bijlage 3. Overzicht behandelwijze grote projecten

Tabel 4. Overzicht feitelijke vragenrondes en overleggen voor grote projecten in 2023

Project	Document	Ontvangen op	Behandeld op	Behandelwijze	Document behandeling
HWBP2	23e VGR 32698, nr. 79	17-4-2023	7-6-2023	Feitelijke vragen (1 vraag)	32698, nr. 81
			7-6-2023	Commissiedebat Water	
	24e VGR 32698, nr. 82	2-10-2023	29-1-2024	Wetgevingsoverleg Water	
ERTMS	18e VGR 33652, nr. 88	3-4-2023	7-6-2023	Feitelijke vragen (52 vragen)	33652, nr. 89
			8-6-2023	Commissiedebat Spoor	
	19e VGR 33652, nr. 90	9-11-2023	7-2-2024	Feitelijke vragen (2 vragen)	33652, nr. 91
			7-2-2024	Commissiedebat Spoorveiligheid	
PHS	8e VGR 32404, nr. 117	31-3-2023	6-6-2023	Feitelijke vragen (20 vragen)	32404, nr. 118
			8-6-2023	Commissiedebat Spoor	
	9e VGR 32404, nr. 119	5-10-2023	13-11-2023	Feitelijke vragen (10 vragen)	32404, nr. 120
			7-3-2024	Commissiedebat Spoor	
Onderzee- boten	2e VGR 34225, nr. 43	30-3-2023	19-4-2023	Commissiedebat Materieel	
GrIT	2e VGR 35728, nr. 9	30-3-2023	19-4-2023	Commissiedebat Materieel	
	3e VGR 35728, nr. 11	28-9-2023	7-3-2024 12-3-2024	Technische briefing Commissiedebat Derde voortgangs- rapportage GrIT	
VF-35	23e VGR 26488, nr. 473	30-3-2023	19-4-2023	Commissiedebat Materieel	

Bron: Tweede Kamer, Dienst Analyse en Onderzoek